

אי־הפעלת "אמצעי האיסוף המיוחדים" והכשל המודיעיני במלחמת יום הכיפורים

מבט חדש

מקבלי ההחלטות בישראל באוקטובר 1973 היו משוכנעים שאמצעי האיסוף המיוחדים שעמדו לרשותם ייתנו להם התרעה של 48 שעות לפני פרוץ המלחמה. הם לא ידעו שראש אמ"ן, אלוף אלי זעירא, הורה לא להפעילם. חמור מכך: הם היו משוכנעים שהערכת המצב המרגיעה שלו מבוססת על אותם האמצעים שלא הופעלו

ראש הממשלה גולדה מאיר על גדת התעלה | עדותה של גולדה מאיר עדיין לא הותרה לפרסום, אבל מעדותו של גילי ניתן להסיק שגם היא תלתה את יחבה ביכולתם של האמצעים המיוחדים לספק התרעה במועד, וגם היא הופתעה אחרי המלחמה כששמעה שהאמצעים האלה לא הופעלו

פרופסור אורי בריינסקי
המחלקה ליחסים בין־לאומיים בבית הספר
למדע המדינה של אוניברסיטת חיפה

וכשגילה שאין זה כך, התמוטטה עליו תמונת עולמו.

לא רק גלילי נדהם. תגובות של תדהמה מצויות גם בעדויות נוספות של מקבלי החלטות שהותרו לפרסום בשנה האחרונה. עדותה של גולדה מאיר עדיין לא הותרה לפרסום, אבל מעדותו של גלילי ניתן להסיק שגם היא תלתה את יהבה ביכולתם של האמצעים האלה לספק התרעה במועד, וגם היא הופתעה לשמוע שהאמצעים האלה לא הופעלו.

הוועדה זיכתה את דיין חלקית מאחריות למחדל יום הכיפורים מכיוון שהוא שאל את זעירא ביום שישי בבוקר, 5 באוקטובר, אם האמצעים הופעלו, הבין ממנו שאכן הם פועלים וששום דבר משמעותי לא יוצא מהם, ולכן פחתו חששותיו ממלחמה. מהחלק הגלוי של עדותו בפני ועדת אגרנט עולה כי מאז מאי, עת עמדו האמצעים המיוחדים למבחן מעשי והצליחו בו, ועד הרגע האחרון לפני פרוץ המלחמה הוא היה משוכנע שתהיה התרעה.³

מכלול העדויות המופיעות במאמר שופך אור חדש לגמרי על הכישלון המודיעיני הגדול ביותר בתולדות ישראל ואחד מכישלונות המודיעין הגדולים בהיסטוריה

מעדותו בוועדה של יגאל אלון - סגן ראש הממשלה שהחליף את גולדה מאיר למשך כמה ימים בתחילת אוקטובר - עולה כי שמע את הרמטכ"ל אומר כי מובטחת התרעה של 48 שעות לפחות, וזה הרגיע אותו. לאחר המלחמה, כששאל אותו מה קרה לאותה ההתרעה, אמר לו דדו: "קרה דבר נורא" והבהיר שאמ"ן לא הפעיל את האמצעים.⁴ עדות הרמטכ"ל בעניין הזה עדיין חסויה ברובה. עולה ממנה שהוא נשען על תפוקת "האמצעים המיוחדים" בשיקוליו, אבל גם הוא לא שיער לרגע שהאינדיקציות למלחמה, שהיו אמורות לזרז מהאמצעים, אינן מגיעות כיוון שאלה אינם פועלים.⁵ הרמטכ"ל הוטעה לחשוב שהאמצעים

"בשבילי השבוע הזה בפיקוד דרום בין ה־6 ל־6 באוקטובר נחשב לשבוע הכי נורמלי. אני לא מבחין בשום דבר יוצא דופן" (הרמטכ"ל, רב־אלוף דוד אלעזר בוועדת אגרנט).¹

מבוא: מחדל "האמצעים המיוחדים" - המפתח להבנת ההפתעה ביום הכיפורים

ב־13 בפברואר 1974, קצת יותר מארבעה חודשים לאחר פרוץ המלחמה, התייצב ישראל גלילי להעיד בפני ועדת אגרנט. גלילי היה שר בלי תיק בממשלת גולדה מאיר ואיש סוד. הוא, גולדה מאיר ומשה דיין היו המשולש הפוליטי שדן בעניינים הרגישים ביותר לביטחון המדינה מאז נכנסה גולדה לתפקידה במרס 1969. בשל מעמדו זה לא היה חומר מודיעיני או מדיני שלא נחשף בפניו, ולא היה סוד במדינת ישראל שנסתר מעיניו.

במהלך עדותו סיפר גלילי כי הן ראש אמ"ן והן הרמטכ"ל הביעו ביטחון מלא לפני המלחמה כי תהיה התרעה אם הערבים ייצאו להתקפה. בעקבות הדברים האלה שאל אותו חבר הוועדה רב־אלוף (מיל') יגאל ידין אם הוא יודע על סמך מה הם חשבו כך. גלילי ענה שהם הסתמכו על אמצעים מיוחדים שבעבר כבר הוכיחו את יכולתם. כוונתו הייתה לאמצעים שמטרתם הייתה כי שיחות שהתקיימו במצרים יגיעו לישראל בזמן אמת ויוכלו להתריע על כוונת המצרים לצאת למלחמה. על הבסיס הזה ובעקבות הניסיון שנצבר בהפעלתם במהלך הכוננות הישראלית לקראת מלחמה באביב 1973 הוענק להם הכינוי "תעודת הביטחון של מדינת ישראל". ידין, שכבר ידע מעדויות קודמות שהאמצעים האלה לא הופעלו, הבהיר זאת לגלילי ושאל אותו אם הוא מופתע מכך. תשובתו של גלילי העידה כי לא בכדי הוא נחשב לאמן הלשון והניסוח במפלגת השלטון: "זה מדהים אותי, לא שזה מפתיע אותי".² ההבחנה המדויקת שעשה גלילי בין הפתעה לתדהמה מזכירה את אנקדוטת ובסטר, הלשוני שכתב את מילון ובסטר הידוע. יום אחד הוא חש שלא בטוב, ולכן החליט לחזור לביתו מוקדם יותר. כשפתח את הדלת מצא את אשתו בזרועות אדם זר. "הפתעת אותי", אמרה אשתו. "דהמת אותי", ענה לה ובסטר. היא לא חשבה שבעלה יחזור כל כך מוקדם, ולכן הופתעה. הוא חשב שאשתו נאמנה לו,

פועלים משום שבהזדמנויות שונות הוא שאל את ראש אמ"ן אם הערכותיו מבוססות עליהם - ונענה בחיוב. גם לרמטכ"ל התברר רק אחרי המלחמה שהאמצעים, שעליהם נבנה מערך ההתרעה המרכזי של מדינת ישראל, כלל לא הופעלו ולכן לא הביאו את המידע שציפו מהם.

לא בכדי קבע דדו שמדובר ב"דבר נורא".⁶ אלוף פיקוד הדרום, שמואל גונן, שידע אף הוא על האמצעים, העיד בוועדה שבי־4 או בי־5 באוקטובר ביקש לפתוח אותם, ונמסר לו שהם נפתחו. זה גרם לו להיות "די שקט" ולהשתכנע שמדובר בתרגיל של המצרים.⁷

מכלול העדויות הזה שופך אור חדש לגמרי על הכישלון המודיעיני הגדול ביותר בתולדות ישראל ואחד מכישלונות המודיעין הגדולים בהיסטוריה. מאות קיתונות של דיו נשפכו מאז המלחמה באלפי ספרים ומאמרים על המחיר הקשה ששולם בה. הכותבים השונים תלו את מה שהתרחש בשחצנות ללא בסיס של מנהיגי ישראל, בזלזול הגמור בערבים וביכולתם לצאת למלחמה בהפתעה, בביטחון עצמי נטול גבולות ביכולת הצבא הסדיר לבלום את המתקפה אפילו ללא סיוע אווירי ובחוסר אחריות משווע של מקבלי ההחלטות בנוגע לחובתם לשמור על ביטחון ישראל.

עכשיו הולך ומתברר כי הטענות האלה היו במידה לא מעטה מוגזמות. לגולדה מאיר, למשה דיין ולשאר מקבלי ההחלטות היו סיבות טובות להאמין כי יקבלו התרעה לפחות 48 שעות לפני פרוץ המלחמה. לפי תוכניות הצבא, שנבדקו ותורגלו היטב, פרק הזמן הזה אמור היה לאפשר את גיוסו ואת פריסתו של כל הכוח שעל פי תוכנית "סלע" נועד להגן על רמת הגולן. כל חוקרי המלחמה בחזית רמת הגולן מסכימים שבתנאים כאלה הקו לא היה מובקע, וטנקים סוריים לא היו מגיעים בתוך יום לחימה אחד לצומת נפאח ויוצרים מצב שבו כל רמת הגולן עלולה ליפול. התרעה מלחמה בת 48 שעות גם אמורה הייתה לאפשר את פריסת הצבא הסדיר וחלק מכוחות המילואים שנועדו להדוף את צבא מצרים בגזרת התעלה. במצב כזה - שבו כוח חי"ר מובחר היה תופס את קו המעוזים במקום הכוחות שהיו שם, ו־300 הטנקים של אוגדה 252, מגובים בכמות נכבדת יחסית של ארטילריה, היו נערכים בעמדות שהוכנו מראש לקראת צליחה כוללת - ספק אם מהלך הפתיחה המצרי היה מצליח.

תא"ל יואל בן-פורת | מכל אנשי המודיעין שכתבו ספרים על המלחמה, רק מפקד יחידה 848 (הקרויה כיום "יחידה 8200"), אל"ם יואל בן-פורת, התייחס מפורשות לאמצעים המיוחדים

ובתנאים כאלה לא היה צריך להסיט באופן פתאומי וללא צורך את חיל האוויר מבצע "תגר" להשמדת מערך הנ"מ המצרי בדרום כדי לבצע, ללא ההכנות הדרושות מראש, את מבצע "דוגמן", תקיפת הטק"א הסורי, כדי להציל את רמת הגולן מפני נפילה ביום השני של המלחמה. בתנאים כאלה סביר להניח שהן "תגר" והן "דוגמן" היו מצליחים, ופני המלחמה היו שונים לגמרי.

אבל התרעה של 48 שעות לא ניתנה כיוון שראש אמ"ן ב-1973, אלוף (מיל') אלי זעירא, סירב בשבוע שלפני פרוץ המלחמה לכל בקשות הכפופים לו להפעיל את האמצעים שהפעלתם הייתה בסמכותו הבלעדית. חמורה הרבה יותר מכך היא העובדה שמקבלי ההחלטות - אלה שהיו אמורים להחליט על גיוס המילואים ועל פריסת הצבא הסדיר - היו משוכנעים ש"תעודת הביטוח של מדינת ישראל" נמצאת בתוקף, וזעירא לא עשה דבר כדי להבהיר להם שהדבר אינו כך. זעירא היה, ככל הנראה, היחיד במדינת ישראל באותו שבוע שידע שהאמצעים אינם פועלים ובמקביל שמקבלי ההחלטות סבורים שהערכת אמ"ן בדבר היעדר סבירות למלחמה נשענת עליהם. הוא לא עשה דבר כדי לתקן את הטעות הזאת, ולפי כמה עדויות הוא אף חיזק אותה. מדוע פעל כך? זהו נושא שבו לא ניתן לדון בפרק הזה. אבל הדרך שבה פעל באותו השבוע היא המפתח להבנת הכשל המודיעיני במלחמה.

ההתייחסויות ל"אמצעים המיוחדים" עד פרסום העדויות מוועדת אגרנט

הכשל באי-הפעלת האמצעים ובמתן הרושם שפעלו היה ידוע מאז 1975, עת ועדת אגרנט התייחסה לסוגיה הזאת כדי להסביר מדוע הפחיתה מאחריותו של שר הביטחון למחדל⁸ עם זאת, מסיבות שונות חוקרי ההפתעה - ברובם הגדול - לא הקדישו לנושא הזה את תשומת הלב הראויה. בכך אני כולל גם את עצמי. בספרי "הצופה שנרדם" כתבתי על כך, אבל בעיקר בנוגע להערכת החסר של הרמטכ"ל ושל שר הביטחון את סיכויי המלחמה.⁹ רק בשנה האחרונה, עם חשיפת עדויותיהם של כמה ממקבלי ההחלטות המרכזיים, התברר כי האמונה שהאמצעים פועלים, אבל נותנים אינדיקציות לכך שהמתרחש במצרים אינו אלא תרגיל, הייתה

תא"ל אריה שלו, לא התייחס מפורשות לאמצעים המיוחדים בספר שכתב, אבל ציין כי ראש אמ"ן התבסס עליהם, ככל הנראה, כאשר הבטיח לממונים עליו התרעת מלחמה.¹¹ היחיד מבין כל אנשי אמ"ן שזיכרונותיו לא התייחסו כלל לאמצעים המיוחדים היה ראש אמ"ן במלחמה, אלי זעירא. אין ספק כי לא מורא הצנזורה ולא החשש מגילוי סודות מדינה רגישים עמדו לנגד עיניו כאשר פעל כך. במקום להתייחס לסוגיה הזאת, שהטילה עליו אישית את האחריות לשאננות שבה פעלו מקבלי ההחלטות, הפנה זעירא את האשם לשני כיוונים אחרים. האחד היה דרג מקבלי ההחלטות - ראש הממשלה, שר הביטחון והשר ללא תיק ישראל גלילי - שקיבלו, יחד עם הרמטכ"ל, את כל החומר המודיעיני הרלוונטי (למעט, כמובן, מידע על כך שהמקור ההתרעתי המרכזי שעליו סמכו לא הופעל) ולא העריכו שמדובר במלחמה. הכיוון השני היה המוסד והעומד בראשו, צבי זמיר, שאותם האשים זעירא בכך שנפלו קורבן למבצע הונאה מצרי מתוחכם שבמרכזו עמד אשרף מרואן, שבו הם ראו את המקור הטוב ביותר שהיה אי פעם למוסד.¹²

בעוד שההאשמות שהטיח זעירא בדרג מקבלי ההחלטות לא הפכו לסוגיה מרכזית בדיון הציבורי, טענתו כי מרואן היה סוכן כפול שהפיל בפח את אנשי המוסד הציתה את הדמיון ונקלטה היטב על ידי כמה עיתונאים וחוקרים, והם הפכו את התיזה הזאת להסבר המרכזי לכשל המודיעיני. כל הכותבים האלה נפגשו עם זעירא וקיבלו ממנו פרטים על זהותו של האמיתית של מרואן, שעד חשיפתו הפומבית בסוף 2002 זוהה רק בכינוי הבדיוני "בבל" שהדביק לו העיתונאי רונן ברגמן. כמה מהם קיבלו את התיזה של זעירא במלואה. כך, למשל, ד"ר אהרון ברגמן, שגם היה זה שחשף את שמו של מרואן,¹³ ועיתונאי "הארץ" אמיר אורן, שטען במאמר שפירסם ביום השנה ה-39 למלחמה שהתרעת מרואן ערב המלחמה נעשתה במצוות סאדאת שחתר להעמיד את גולדה מאיר בפני הדילמה באיזו דרך ללכת: הליכה מיידית במסלול המדיני או הנחתת מכת מנע שלא תועיל לישראל מהבחינה הצבאית אך תחזק את מעמדה המדיני של מצרים.¹⁴ אחרים, כמו העיתונאי רונן ברגמן, החוקר יגאל קיפניס והסופר האמריקני הווארד

נחלת כל מקבלי ההחלטות והסיבה המרכזית להערכת החסר שלהם את איום המלחמה. מכל אנשי המודיעין שכתבו ספרים על המלחמה, רק מפקד יחידה 848 (הקרויה כיום "יחידה 8200"), אל"ם יואל בן-פורת, התייחס מפורשות לפרשה הזאת. על פי תיאורו, בקיץ 1972 הוא הבטיח אישית לגולדה מאיר, שביקרה בבסיס היחידה באום חשיבה בסיני ("בבל"), כי היא יכולה לסמוך על מתן התרעה במועד וזאת הודות להסתמכות על "אמצעים נוספים שלא הופעלו לפני יום הכיפורים". עוד סיפר בן-פורת על פגישתו ב-14 בינואר 1974 עם הרמטכ"ל שבה סיפר לו דדו כי בשבוע שלפני המלחמה שאל פעמיים את ראש אמ"ן אם הוא מנצל את כל מקורותיו - ונענע בחיוב. בן-פורת ציטט את שאמר לו על כך הרמטכ"ל: "זה, כמובן, בלבד אותי עוד יותר - כיוון

שידעתי את יכולתם; ואם אין מהם מידע על מלחמה, סימן שהכול בסדר. עתה ברור לי שלא אמרו לי זאת".¹⁰

ראש ענף 5 (ענף סוריה, לבנון ועיראק באמ"ן/מחקר) בתקופת המלחמה, סא"ל (לימים אלוף) אביעזר יערי, התייחס בזיכרונותיו לאמצעים המיוחדים כאשר תיאר ישיבה בלשכת ראש אמ"ן שהתקיימה ביום שישי, 5 באוקטובר, ובה עלה עניין הפעלתם. על פי יערי, הוחלט שאין צורך בכך. עדות זו מאששת, אם היה צורך בכך, את עדותו של מפקד היחידה שהייתה אחראית להפעלת האמצעים המיוחדים במלחמה, אל"ם (מיל') יוסי לנגוצקי, שלפיה ביום שישי בבוקר האמצעים עדיין לא פעלו, והם הופעלו הפעלה מלאה - ולא רק לצורך בדיקה טכנית ("ניסוי כלים") - בבוקר 6 באוקטובר, כמה שעות לפני פרוץ המלחמה. ראש אמ"ן/מחקר במלחמה,

אלוף אלי זעירא, ראש אמ"ן ב־1973 | זעירא נמנע מלהתייחס בספרו לסוגיית האמצעים המיוחדים

בלום, לא קבעו אומנם חד־משמעית שמרואן היה סוכן כפול, אבל נטו בהחלט לכיוון הזה בפרסומיהם.¹⁵ מנגד, אלה שהכירו את הנושא מכלי ראשון או חקרו אותו על סמך מקורות אחרים קבעו חד־משמעית שמרואן לא היה סוכן כפול.¹⁶

אף כי זעירא נמנע מלהתייחס לסוגיית האמצעים המיוחדים בספרו, לפחות פעם אחת הוא נאלץ להתמודד ישירות עם ההאשמות נגדו בנושא הזה. הדבר אירע בכנס פנימי של קהילת המודיעין בשנת ה־30 למלחמה. בתשובה לשאלת יוסי לנגוצקי מדוע לא הגיב לדברים שנכתבו בספר "הצופה שנרדם" ולא הגיש תביעת דיבה נגד מחבר הספר (אנוכי) על שכתב כי הוא נתן לממונים עליו להבין שהאמצעים פועלים בעת שלא פעלו, ענה זעירא כי אכן סירב לבקשה להפעיל את האמצעים שבוע לפני המלחמה. עם זאת הוא טען כי יש בידו תיעוד על כך שאישר ליואל בן־פורת להפעיל את האמצעים 40 שעות לפני פרוץ המלחמה, והם לא הניבו חומר מודיעיני. על כך השיב לנגוצקי כי האמצעים לא הופעלו מבצעיית וכי כל שזעירא נתן היה אישור להפעילם לצורך בדיקה טכנית בלילה שבין 4 ל־5 באוקטובר. על בן־פורת, על פי לנגוצקי, הוטל לדווח עד השעה 6 בבוקר ביום שישי שהאמצעים סגורים, וכך היה.¹⁷

כמו בעניין מרואן, כך גם במקרה הזה חלוקות הדעות בין אלה שמכירים את הפרשה מכלי ראשון, שגרסתם היא שהאמצעים לא הופעלו עד בוקר יום המלחמה, לאחרים שנסמכו על זעירא. נוסף על בן־פורת, יערי ולנגוצקי, שסיפרו כי האמצעים לא הופעלו במועד, ישנן גם עדויות אחרות: רמ"ח איסוף באמ"ן, אל"ם מנחם דיגלי, העיד כי פנה כמה פעמים במהלך השבוע שלפני המלחמה לזעירא בבקשה להפעיל את האמצעים ונענה בשלילה. העדות הזאת נתמכת בעדויות נוספות, כולל זו של אורי נעמן, ששירת במערך האיסוף ב־1973 ושמע במאוזניו את חילופי הדברים בין דיגלי לזעירא. ראש אמ"ן/מחקר העיד שאף הוא פנה לזעירא בהצעה להפעיל את האמצעים וקיבל גם הוא תשובה שלילית.¹⁸

לעומתם, טען אמיר אורן כי לאמצעים יוחסו "כוחות שלא היו בהם", והם "לא היו חסינים מפני ההסתרה וההונאה שהפעיל סאדאת על צבאו". יתרה מזאת, הם הופעלו לקראת סוף

לנקוט צעדי התכוננות - בראש ובראשונה פריסת הצבא הסדיר וגיוס המילואים. בחינת ההשפעה הזאת היא המפתח להבנת ההפתעה של מלחמת יום הכיפורים.

מחיר האשליה שהאמצעים פועלים

יש בידינו רק יכולת מוגבלת לשחזר את הדרך שבה השפיעה האמונה כי האמצעים המיוחדים פועלים על האופן שבו העריכו את המצב מקבלי ההחלטות המרכזיים - בראש ובראשונה ראש הממשלה, שר הביטחון והרמטכ"ל. עם זאת סביר להניח שהאמונה הזאת נתנה את אותותיה בשתי צורות: ראשית, היא יצרה מסגרת מרגיעה שדרכה הם עיבדו את כל שאר ההתרעות שזרמו אליהם. במילים אחרות, מכיוון שהאמצעים המיוחדים לא נתנו אינדיקציות לכך שפני מצרים למלחמה, ומכיוון שדרכם הייתה אמורה להגיע בוודאות התרעת מלחמה, נוצרה נטייה טבעית להקל באפשרות המלחמה ולכן להקל בערך המידע ההתרעתי שהגיע ואשר בתנאים אחרים היה נתפס בצורה חמורה יותר. שנית, כל עוד לא התקבלו באמצעים המיוחדים אינדיקציות לכך כי מה שקורה במצרים אינו תרגיל אלא הכנה למלחמה, לא נוצר צורך מיידי לנקוט מהלכי התכוננות משמעותיים - בראש ובראשונה פריסת הצבא הסדיר בקווי החזית בסיני וברמת הגולן ותחילת גיוס המילואים.

פרדוקסלית, אפוא, דווקא האמצעים שנבנו כדי למנוע אפשרות שמצרים תוכל לצאת למתקפת פתע נגד ישראל הקלו באופן משמעותי על יכולתה של מצרים לפתוח במתקפת פתע. ב־1 באוקטובר, כשהחל תרגיל "תחריר 41" - שקיומו נועד להסוות את ההכנות של מצרים למלחמה - דרש הדרג שמתחת לראש אמ"ן (רמ"ח איסוף, רמ"ח מחקר ומפקד 848) להפעיל את האמצעים המיוחדים, ואילו הדרג שמעל ראש אמ"ן (הרמטכ"ל ואחר כך שר הביטחון) דרש לבדוק איתו שהערכת המודיעין השאננה אכן נשענת גם על המידע שעובר בהם. עיקר המידע שבידינו הוא על הערכת המצב של הרמטכ"ל, אם כי ניתן לראות כי גם אצל דיין התקיימה שאננות מסוימת שלפחות בחלקה נשענה על אמונתו שהאמצעים פועלים. ב־30 בספטמבר הוציא ראש ענף 6 באמ"ן/מחקר (ענף מצרים), סא"ל יונה בנדמן, לקט שלפיו ב־1 באוקטובר יפתח תרגיל מצרי

השבוע שלפני פרוץ המלחמה. באופן דומה גרס קיפניס, שנסמך גם הוא על עדות זעירא, כי "האמצעים הופעלו, והמידע שהתקבל מהם לא היה שונה מהתמונה שהייתה ידועה למודיעין". זאת מכיוון שהמצרים הסוו את הכנותיהם למלחמה באמצעות תרגיל, ובמצב כזה האמצעים המיוחדים "לא יכלו לספק את ההתרעה שמקבלי ההחלטות בישראל ציפו לה".¹⁹

פרדוקסלית דווקא האמצעים שנבנו כדי למנוע אפשרות שמצרים תוכל לצאת למתקפת פתע נגד ישראל הקלו באופן משמעותי על יכולתה של מצרים לפתוח במתקפת פתע

על השאלה אם הפעלת האמצעים אכן הייתה מניבה אינדיקציות ברורות למלחמה לא ניתן לתת תשובה חד־משמעית. עם זאת, מי שמצויים היטב בתמונת יכולתם האיסופית משוכנעים שאכן הם היו נותנים התרעה בזמן על המלחמה הממשמשת ובאה. זאת על סמך ביצועיהם במהלך הכוננות של אפריל-מאי 1973 שבה הפגינו את אמינותם והיו הכלי המרכזי שהבהיר כי ההכנות הצבאיות של המצרים קשורות לתרגיל ולא למלחמה. לכן ניתן לשער שאילו היו האמצעים המיוחדים מופעלים בתחילת אוקטובר, הם היו נותנים אינדיקציות ברורות שההכנות המצריות הן למלחמה ולא לתרגיל.

אבל בעוד שתרומתם הפוטנציאלית של האמצעים המיוחדים היא עניין להשערה מלומדת, אין ספק כי לאמונתם של מקבלי ההחלטות שהאמצעים האלה פועלים אך אינם מניבים אינדיקציות למלחמה הייתה השפעה מהותית על הערכתם כי עדיין לא בשלה העת

רחב ממדים שבו יתרגלו הכוחות את כיבוש סיני. הלקט הבהיר כי כל הצעדים יוצאי הדופן שייקלטו במערך האיסוף של ישראל "שלאורה ניתן לראותם בהיבט התרעתי, קשורים למעשה בתרגיל בלבד".²⁰ בנדמן - שהיה המאמין המובהק ביותר במחלקת המחקר בקונספציה שלפיה מצרים לא תצא למלחמה לפני שתשיג יכולת לתקוף את בסיסי חיל האוויר של ישראל וטייל קרקע-קרקע שירתיעו את ישראל מלתקוף מטרות בעומק במצרים - חיזק בכך עוד יותר את המסגרת הקונספטואלית שנועדה להרגיע את מקבלי ההחלטות בנוגע למתרחש במצרים.

בשעות הערב המאוחרות של אותו היום הגיעה למוסד התרעה ממקור טוב ולפיה התרגיל המצרי, שאמור היה להיפתח למחרת, יסתיים בצליחת אמת, וכי גם הסורים יצטרפו למלחמה. לכך הוסיף המקור דיווחים על תכונה בלתי שגרתית לחלוטין בצבא מצרים, שניתן היה להסבירה רק בדרך אחת: הכנות למלחמה באמ"ן הסיקו כי מהדיווח עולה שהמלחמה תיפתח למחרת, ולכן נבדקה יכולת הצבא וחיל האוויר של מצרים לעשות זאת. המסקנות היו שליליות. ראש אמ"ן לא העיר את הרמטכ"ל ואת שר הביטחון כדי למסור להם על התרעת המלחמה, אף שראש מחלקת המחקר שלו חשב שעליו לעשות כן ואף סבר שעליו להציע לרמטכ"ל להעלות כוונות עם שחר. בסופו של דבר סיפר ראש אמ"ן לרמטכ"ל על ההתרעה בקווים כלליים ב־1 אוקטובר לפני הצהריים והדגיש שעל פי הידיעה המלחמה הייתה אמורה לפרוץ באותו היום, ובפועל דבר לא קרה. כל שאר הסימנים המעידים למלחמה שהיו בידיעה הזאת לא הובאו לידיעת הרמטכ"ל. את הידיעה הוא ראה רק לאחר המלחמה. באותו האופן דיווח ראש אמ"ן לשר הביטחון. דיין הביע בפני ראש אמ"ן את אי־שביעות רצונו מכך שההתרעה לא נמסרה לו במועד.²¹

בדיון שנערך ב־1 באוקטובר בהשתתפות הרמטכ"ל ושר הביטחון דיווח ראש אמ"ן על תחילת התרגיל במצרים וציין כי על פי כמה ידיעות הוא מסווה למלחמה. עם זאת, זעירא ביטל את האפשרות הזאת. הוא נימק זאת בניסיון שנצבר כמה חודשים קודם לכן: אז ידיעות ממקורות דומים כללו התרעות דומות, אך אלה התבדו - ממש כפי שהעריך אמ"ן

מלכתחילה.²² זעירא לא ציין בדיון שני דברים: ראשית, שהאמצעים המיוחדים היו הכלי המרכזי שבאמצעותו הוברר כי התרגיל המצרי במאי לא היה מסווה להכנות לקראת מלחמה; ושנית, שהאמצעים האלה עדיין לא הופעלו, אף שדרישות להפעילם כבר הופנו אליו מאנשי האיסוף.²³

הן הרמטכ"ל והן שר הביטחון לא הביעו דאגה מהקורה בחזית התעלה, כי שניהם היו משוכנעים שהאמצעים המיוחדים, שהוכיחו את עצמם במאי, מצביעים גם הפעם על כך שהתרגיל המצרי אינו מסווה למלחמה. לפיכך הם התמקדו באיום המתפתח בצפון, אולם שניהם העריכו שהסורים לא ייצאו למלחמה ללא מצרים. שר הביטחון הודאג בעיקר ממהלך סורי קרקעי מוגבל שיעדו יהיה כיבוש יישוב או שניים בגולן. בשל כך הם הורו לתגבר עוד יותר את הכוח בגולן ולנקוט צעדים נוספים כמו מיקוש ובניית תעלת נ"ט.²⁴

הן הרמטכ"ל והן שר הביטחון לא הביעו דאגה מהקורה בחזית התעלה, כי שניהם היו משוכנעים שהאמצעים המיוחדים, שהוכיחו את עצמם במאי, מצביעים גם הפעם על כך שהתרגיל המצרי אינו מסווה למלחמה

ביטחון של הרמטכ"ל ש"תחריר 41" אינו מסווה למלחמה בא לידי ביטוי גם בדיון שהתקיים ב־2 באוקטובר, ובו אמר: "אנחנו שיחזרנו עוד פעם מה יש, והמסקנות הן שבמצרים מתקיים תרגיל, ואפשר לומר זאת בוודאות". סביר להניח שביטחון של אלעזר נשען על שיחה שקיים באותו היום או יום קודם לכן עם זעירא ובה בהביר זה האחרון כי קביעת אמ"ן שמדובר בתרגיל אמיתי ולא במסווה למלחמה נשענת גם על החומר העובר באמצעים המיוחדים.²⁵ עוד קודם, במהלך אירועי אפריל ומאי, העריך הרמטכ"ל שהאמצעים המיוחדים יספקו התרעה של 48 שעות לפחות לפני פרוץ מלחמה, וכי די בכך לגיוס המילואים. בעקבות שיחתו עם זעירא ובגלל עליית המתחות בשתי החזיתות כלל לא עלה על דעתו שהאמצעים המיוחדים אינם פתוחים. ומכיוון שהיה לו ביטחון "שלא יכולה להיות מלחמה בלי שתהיה לנו התרעה", הוא העריך "שזה דומה מאוד לתרגיל שכבר היה...

אין פה משהו שיכול להראות לי שמשוה לא בסדר בתרגיל".²⁶

שר הביטחון היה מודאג בעיקר מריכוז הכוחות הסוריים ברמת הגולן. ב־2 באוקטובר חזרה ראש הממשלה משהות של כמה ימים באירופה. זו התארכה מעבר למתוכנן בשל פעולת מחבלים שהביאה לסגירת מחנה המעבר לעולים מבריה"מ בשנאו שבאוסטריה. לקראת חזרתה ביקש דיין לכנס ישיבה מיוחדת לדיון במצב המתפתח בחזית הסורית כדי לחלוק באחריות. הערכת המודיעין שהוכנה לקראת הישיבה הייתה כי סוריה מעריכה שאינה יכולה להסתכן במלחמה כוללת עם ישראל ללא השתתפות המצרים, ולכן סביר להניח שהסיבה למערך החירום היא "חששות מצטברים מפני ישראל" ובסבירות נמוכה יותר: "בגלל כוונה סורית לבצע פעולת גמול כלשהי על הפלת 13 המטוסים (בתקרית ב־13 בספטמבר) ולהימצא במערך להגנה מקסימלית נגד תגובה שלנו". הנייר כלל גם התייחסות לגזרת התעלה, אולם ללא כל הערכה בנוגע לכוונות המצרים - ביטוי ברור לכך שההיערכות שם נחשבה לחלק מהתרגיל.²⁷

בדיון עצמו (ב־3 באוקטובר) הציג רמ"ח מחקר, תא"ל אריה שלו, את הערכת המודיעין במקום ראש אמ"ן שהיה חולה. גם הוא הדגיש יותר את הסכנה האורבת מסוריה וחזר על הערכת אמ"ן שההיערכות המצרית היא תוצר של תרגיל "תחריר 41". עם זאת לא ברור מדוע שלו לא התייחס מפורשות לכך שהאמצעים המיוחדים כלל לא הופעלו, אף שהרמטכ"ל הדגיש באותו הדיון שהוא רגוע בגלל יכולתם לתת אינדיקציות על כוונות מלחמתיות. מדברי שר הביטחון וראש הממשלה עלתה דאגה גדולה יותר מאשר מדברי הרמטכ"ל. דיין הדגיש בדבריו את המשמעויות ההתקפיות שעולות מההיערכות הסורית, במיוחד בתחום הנ"מ, וגולדה מאיר התייחסה לאפשרות שמצרים תצטרף למערכה שאותה יחלו הסורים. עם זאת, שניהם העריכו שהסבירות למלחמה אינה גדולה. הדבר בא לידי ביטוי בזיכרונותיה של גולדה מאיר: "אף אחד בישיבה לא ראה צורך לגייס את המילואים, ואף אחד לא חשב שמלחמה ממשמשת ובאה".²⁸ אין ספק שהגישה הרגועה הזאת נשענה לא רק על הערכתו של שלו כי פני מצרים אינם למלחמה, אלא גם על הידיעה שאמצעי האיסוף

המצרים צולחים את התעלה | בשעות הערב המאוחרות של 30 בספטמבר 1973 הגיעה למוסד התרעה ממקור טוב ולפיה התרגיל המצרי, שאמור היה להיפתח למחרת, יסתיים בצליחת אמת, וכי גם הסורים יצטרפו למלחמה

של הקוויים במצרים אין דבר מיוחד? תשובתו של זעירא הייתה: "שקט לנמרי".³³ זעירא נתן את התשובה הזאת יותר משלוש שעות לאחר שיואל בן-פורת הודיע לו אישית על סגירת האמצעים עם תום "ניסוי הכלים" שנערך בלילה הקודם. הוא ידע שמדובר היה בניסוי ולא בהפעלה מבצעית, ולכן ידע שלא נעשה ניסיון שיטתי להפיק מהם מידע. חמור מכך, זעירא גם ידע היטב כי מאז החל התרגיל המצרי לא הופעלו האמצעים, ולכן לא יכלו להעביר שום מידע. משאלתו של דיין ברור ששר הביטחון סבור שהאמצעים פועלים זה ימים. לכן אין מנוס מהמסקנה כי כשזעירא אמר לדיין ש"הכול שקט", הוא מעל מעילה חסרת תקדים בחובתו לדווח דיווחי אמת לממונים עליו. השאלה המרכזית שריחפה בחלל האוויר בשאר הישיבות שנערכו באותו יום שישי קצר, ערב יום הכיפורים, נגעה לגיוס המילואים. אולם אפילו הרמטכ"ל, שראה את הדברים בחומרה הגדולה ביותר, המשיך להאמין גם באותן השעות שהאמצעים המיוחדים יספקו את המידע שיצדיק צעד כזה. לשרי הממשלה, שהתכנסו לדיון חירום בתל-אביב בשעה 11:30 בבוקר, אמר:

איני מגייס מילואים, והכוננות מבוצעת כולה באמצעות הצבא הסדיר. אני מעריך שנקבל עוד ידיעות כי הם מתכוונים לעשות איזו התקפה בהפתעה גמורה. הפתעה - גם אם נדע 12 שעות קודם או 24 שעות קודם - גם זו

מרואן, אולם גם אז הוא לא התייחס למפגש המתוכנן כאל התרעה אלא כאל הזדמנות להבין טוב יותר מה קורה בצד המצרי.³⁰ גם דיין, שלו מסר זעירא כי הפגישה המתוכננת של זמיר היא עם מרואן, וגם ראש הממשלה, שקיבלה את המידע על כך מדיין, לא ראו בכך אירוע יוצא דופן ולא ייחסו לו חשיבות מיוחדת. המזכיר הצבאי של ראש הממשלה, שדיבר על כך עם עוזרו של ראש המוסד פרדי עיני בסביבות 11:00 בבוקר, הביע אומנם תרעומת על כך שעיני לא השיג אותו מוקדם יותר כדי לדווח על הנסיעה, אך עיני התרשם שאי-שביעות הרצון הזאת נובעת יותר מכך שראש הממשלה קיבלה את הדיווח מדיין ולא ישירות מלשכת ראש המוסד שהיה כפוף לה.³¹ הנקודה הזאת חשובה במיוחד לאור טענות שהושמעו - בעיקר מפי זעירא, קיפניס ואהרון ברגמן - שלפיהן מקבלי ההחלטות ציפו לקבל ממרואן התרעת מלחמה, אך הוא הטעה אותם, ולכן הופתעו כשפרצה המלחמה.³² מהאופן שבו הגיבו הרמטכ"ל, שר הביטחון, וראש הממשלה לידיעה על הפגישה המתוכננת של זמיר עם מרואן ברור שלא עליו הם בנו את התרעת המלחמה. הם בנו זאת על האמצעים המיוחדים.

ציפייתו זו של דיין מהאמצעים המיוחדים באה לידי ביטוי ברור במהלך הישיבה שהתקיימה בלשכתו בבוקר יום שישי ואשר בה שאל את זעירא: "בכל ה'טראפיק' (תעבורת התקשורת)

המיוחדים, שאת יכולתם הכירו כל משתתפי הישיבה, אכן פועלים ומבטיחים שמצרים לא תוכל לצאת למלחמה בלי שתתקבל על כך כל התרעה.

ב-4 באוקטובר, יום לאחר הישיבה אצל ראש הממשלה, אירעו שלוש התפתחויות חשובות שהעלו מאוד את מפלס החשש ממלחמה. ראשית, ממצאי גיחת צילום, הראשונה מסוגה בחזית התעלה זה כמה שבועות, הראו כי צבא מצרים "נמצא בהיערכות חירום שדוגמתה לא איתרנו אף פעם בעבר". שנית, יחידה 848 ואמצעי איסוף נוספים של אמ"ן הראו כי הסובייטים פתחו בשעות אחרי הצהריים של אותו היום במבצע חירום לפינוי מידי של משפחות המומחים והיועצים הצבאיים מסוריה וממצרים באמצעות רכבת אווירית. שלישית, בלילה שבין יום חמישי לשישי קיבל ראש המוסד, צבי זמיר, הודעה שלפיה המקור הטוב ביותר שהיה לו במצרים, אשרף מרואן, רוצה לפגוש אותו ביום שישי בערב בלונדון כדי לדבר על מלחמה גדולה.

בעקבות ממצאים שהתקבלו מגיחת צילום ובעקבות פינוי המשפחות הסובייטיות, ועוד לפני שידע על ההתרעה שהתקבלה ממרואן, החליט הרמטכ"ל ביום שישי בבוקר להעמיד בכוננות את כל הצבא הסדיר, לבטל את כל החופשות, לפרוס את כל הכוחות הסדירים בחזיתות ולהכריז, לראשונה מאז מלחמת ששת הימים, על "מצב כוננות ג" - קרי גיוס כל המנגנון הנדרש לגיוס מילואים כללי. כל הצעדים האלה היו בתחום סמכותו, אך גיוס המילואים דרש את אישור הממשלה.²⁹ ראש אמ"ן הוטדר בעיקר ממהלך הפינוי הסובייטי. הוא אומנם דיווח לראש הממשלה, לשר הביטחון ולרמטכ"ל על כך שזמיר טס ללונדון כדי להיפגש עם "מקור טוב" שלו שנתן "התרעה שהולך להיות משהו וביקש שצביקה יבוא אליו מיד לפגישה", אולם בפורום הרחב יחסית שבו התקיים הדיון הוא לא ציין את זהות המקור. חמור מכך, זעירא - שידע מפי זמיר כי מרואן מבקש לראותו בלונדון כדי לדבר על מלחמה - לא הבהיר שנסיעת ראש המוסד באה בשל התרעת מלחמה. הרמטכ"ל לא התייחס למידע הזה כאל מידע התרעתי. רק בשיחה שהייתה לו עם תא"ל ישראל ליאור, המזכיר הצבאי של ראש הממשלה כשעה או שתיים מאוחר יותר, הוא הבין שזמיר נסע לפגוש את

שר הביטחון משה דיין ואלוף אריק שרון במהלך המלחמה | ציפיתו של דיין מהאמצעים המיוחדים באה לידי ביטוי ברור במהלך הישיבה שהתקיימה בלשכתו בבוקר יום שישי, 5 באוקטובר, ואשר בה שאל את זעירא אם אין שום דבר מיוחד "בכל הטרופיק" (תעבורת התקשורת) של הקוויים במצרים

הפתעה גדולה, ואני מניח שאם נתקרב לשלב כזה, יהיו לנו אינדיקציות וידיעות נוספות ונדע יותר ממה שאנו יודעים כרגע, אם באמת תהיה להם כוונה רצינית. גיוס מילואים ואמצעים נוספים שומרים אנו לאינדיקציות נוספות.³⁴

כאשר אלעזר אמר את הדברים האלה ישבו לצידו שר הביטחון, ראש הממשלה והשר ללא תיק ישראל גילי שהכירו את האמצעים והבינו היטב למה הוא מתכוון. איש מהם לא ניסה לערער על ההיגיון בדבריו, ונראה שגם הם, כמוהו, שמו את מבטחם ב"פוליסת הביטוח של מדינת ישראל". ראש אמ"ן, שישב לצד הרמטכ"ל, היה היחיד בחדר שידע שהאמצעים אינם פועלים. אבל אפילו במצב הזה הוא לא נתן רמז על כך. תחת זאת הוא כתב בספרו כי "איש לא הבטיח לרמטכ"ל כי יינתנו לו 'אינדיקציות נוספות' על כוונות התקפיות של מצרים וסוריה. ולמרות זאת הרמטכ"ל מתנה גיוס מילואים ב'אינדיקציות נוספות'.³⁵ לאור זאת יש להבהיר את שהבהיר הרמטכ"ל לחברי ועדת אגרנט: "כאשר אני הערכתי שכן תהיה לנו התרעה, אני התבססתי בעיקר על אותם אמצעים שידעתי שישנם לנו והם ייתנו את הפעולות הנוספות". ביטחונו באמצעים בא לידי ביטוי גם בישיבת מטכ"ל בלתי מתוכננת שנערכה כשעתיים מאוחר יותר, ובה העריך כי במקרה של מתקפה כוללת "אנחנו עוד נקבל את התרעה".³⁶

ציפיותו של אלעזר לקבל התרעה על המלחמה מאמצעי האיסוף המיוחדים נכזבה. כאשר האמצעים הופעלו הפעלה מבצעית - כמה שעות לפני פרוץ המלחמה - הוא כבר ידע שהמלחמה בפתח, שהחל תהליך הגיוס של המילואים ושכוחות הצבא הסדיר נפרסים לבלימת האויב. אולם אפילו באותו השלב הוא לא ידע על מידע שהושג יום קודם לכן ואשר הצביע על כך שמהלך הפינוי הסובייטי, שהחל ב־4 באוקטובר, נבע מהודעה רשמית שמסרו מצרים וסוריה למנהיגי בריה"מ ולפיה כוונתם לפתוח במלחמה נגד ישראל. המידע הזה נכלל במברק שיורט אשר נשלח משגרירות עיראק במוסקבה לממשלת עיראק בבגדאד "ובו הסבר חד־משמעי כי הפינוי החפוז של המומחים הרוסים ושל משפחותיהם נובע ממלחמה צפויה קרובה".³⁷

כינוי המקור הזה היה "יחמור", ולכן לידיעה

ניתן השם "ידיעת יחמור". את המברק יירטה יחידה 848, ובכירי מפענחי היחידה, סא"ל ראובן ירדור, הניח אותה מפוענחת על שולחנו של מפקד היחידה, יואל בן־פורת, בערך בשעה 17:00, כ־21 שעות לפני פרוץ המלחמה. על פי עדותו של בן־פורת, הוא הרים מיד טלפון לרמ"ח המחקר, אריה שלו, והקריא לו אותה בקו בלתי מאובטח. על פי עדותו של ירדור, בן־פורת צילצל לא לאריה שלו אלא לאלי זעירא, הקריא לו את הידיעה בטלפון מאובטח ("שפיפון") וביקש פעם נוספת אישור לגיוס מילואים. הגרסה הזאת נשמעת אמינה בעיקר מכיוון שהאדם היחיד שממנו יכול היה בן־פורת לבקש אישור לגיוס כזה היה ראש אמ"ן.³⁸

"ידיעת יחמור" הגיעה ב־17:15 לאמ"ן/מחקר, והקצין התורן שם, רס"ן אילן תהילה, כתב על בסיסה לקט לתפוצה מיידית, אולם מכיוון שהבין היטב את משמעות הפצת הלשון בערב יום הכיפורים, הוא החל להתייעץ עם עמיתיו ועם מפקדיו בנוגע לכך. בעקבות תהליך אינטנסיבי של דיונים טלפוניים בין גורמים שונים במחלקת המחקר, שכבר היו בבתיהם, קיבל תהילה בשעה 23:00 הוראה מראש אמ"ן לעכב את הפצת הלשון. גם על הידיעה הזאת שמע הרמטכ"ל רק לאחר המלחמה. כאשר שמע עליה הגיב כי אילו היה מקבל את הידיעה במועד, היה דורש מיד את גיוס המילואים ופורס את הצבא הסדיר למלחמה מיידית. להערכתו, מהלכים כאלה היו מונעים את הבקעת הקו ברמת הגולן והיו מצמצמים באופן משמעותי את הישגי המצרים בחזית התעלה.³⁹

בשל אחריותו האישית של זעירא לאי־הפצת

הידיעה אין זה מפליא שגם הפרשה הזאת אינה מוזכרת בספרו על המלחמה. כפי שידוע היום היטב, הידיעה שמנעה את פרוץ המלחמה בהפתעה גמורה הגיעה בסופו של דבר מראש המוסד שנפגש עם אשדף מרואן בלונדון ביום שישי בסביבות השעה 22:30. מרואן, שיום קודם הודיע טלפונית למפעילו דובי כי ברצונו להיפגש עם זמיר כדי לדבר על "הרבה כימיקלים", הספיק ללמוד בשעות שעברו בין שיחת הטלפון ההיא לבין הפגישה עם זמיר שהמלחמה "תפתח מחר". המידע החדשני הזה היה תוצר של פגישה מקרית שלו ביום שישי לפני הצהריים עם חבר מצרי בלונדון. החבר סיפר לו על הוראה שניתנה למטוסים של חברת התעופה הלאומית המצרית שלא לחזור לנמל התעופה של קהיר. מרואן, שהכיר את תוכניות המלחמה המצריות, הבין את משמעות ההוראה, וקיים מיד שיחות טלפוניות עם גורמים שונים במצרים, ואלה מסרו לו את המועד שבו תפתח המלחמה. כך קיבל המודיעין הישראלי - לראשונה - התרעה ממקור מהימן בעל נגישות יוצאת דופן על מועד הפתיחה באש.⁴⁰

על פניו נראה היה שההתרעה שהעביר זמיר ואשר הוציאה את מקבלי ההחלטות ממיטותיהם בסביבות 04:30 ביום הכיפורים סייעה את שלב המבוכה ואי־הידיעה. אולם מתברר שאפילו בשלב הזה נותרו ספקנים שהמשיכו להאמין כי מלחמה לא תוכל לפרוץ ללא התרעה מהאמצעים המיוחדים וכי אין לסמוך על התרעת מרואן. הבולט שבהם היה שר הביטחון דיין. בדיון שהתקיים בשעות

הרמטכ"ל דוד אלעזר במלחמת יום הכיפורים | הן הרמטכ"ל והן שר הביטחון לא הביעו דאגה מהקורה בחזית התעלה, כי שניהם היו משוכנעים שהאמצעים המיוחדים, שהוכיחו את עצמם במאי, מצביעים גם הפעם על כך שהתרגיל המצרי אינו מסווה למלחמה

הבוקר המוקדמות של 6 באוקטובר הוא פסל על הסף אפשרות של מכת מנע אווירית והתנגד נחרצות לגיוס מקיף של המילואים כפי שדרש הרמטכ"ל. נימוקו: "רק" על בסיס ידיעות של צביקה [זמיר] לא מגייסים את כל המערך". ובנוגע לעילות למכת פתיחה שאל: "האם לאלי יש תוצאות או דברים חדשים?" - ביטוי ברור לאמונתו שהאמצעים המיוחדים עדיין יכולים להגיב אינדיקציות ברורות למלחמה. במילים אחרות, אפילו באותה השעה, כשנדמה היה שמלחמה היא עניין ודאי, המשיך שר הביטחון להטיל את יתרו על האמצעים המיוחדים והפגין זלזול מסוים בהתרעה שהעביר מראש. ספקנותו זו נמשכה עד סמוך לשעה 2 בצהריים, אז בישרה זעקת הצופרים על פרוץ המלחמה.

סיכום

לא כל העדויות מוועדת אגרנט שוחררו, אך די בחומר שהותר לפרסום כדי להעיד על החשיבות העצומה שייחסו כל מקבלי ההחלטות - מראש הממשלה ועד אלון פיקוד הדרום - לאמצעי האיסוף המיוחדים שהיו אמורים להצביע בבירור על כך שהמתרחש במצרים הוא הכנה למלחמה ולא תרגיל. בחוכמה שלאחר מעשה אפשר להצביע על הכשל שהיה כרוך ביצירת תלות כה רבה באמצעי איסוף אחד ובהזנחת אמצעים אחרים כמו התצפיות מהקוויים שהצביעו על תכונה בלתי שגרתית לחלוטין. ועם זאת, ברור כי מקבלי ההחלטות לא העלו על דעתם מצב שבו ראש אמ"ן ייתן להם להבין שהאמצעים

פועלים אך אינם נותנים אינדיקציות למלחמה, ובמקביל מסרב לכל בקשה להפעילם. מדוע פעל זעירא בדרך שבה פעל היא שאלה שאת התשובה עליה לא ניתן לתת במסגרת הזאת, אף כי היא ניתנה במסגרות אחרות.⁴¹ שאלה אחרת היא מדוע הסתפקו חברי ועדת אגרנט בסילוקו של זעירא מתפקידו בלי ששקלו לנקוט נגדו אמצעים נוספים, כמתבקש מהתנהגותו החריגה על פי כל אמת מידה. לוועדת אגרנט ולגורמי אכיפת החוק בישראל פתרונים לשאלה הזאת. סביר להניח שלעולם לא נקבל עליה תשובה מוסמכת וברורה.

מקורות

1. דוח ועדת אגרנט, כרך שני, עמ' 270
2. עדות השר ישראל גלילי בפני ועדת אגרנט, 13.2.1974, עמ' 33-32, ארכיון צה"ל ומערכת הביטחון
3. עדות שר הביטחון בוועדת אגרנט, 11.2.1974, בוקר, ד"ח ועדת אגרנט, תל-אביב, עם עובד, 1975, עמ' 21, 46
4. עדות יגאל אלון בפני ועדת אגרנט, 14.2.1974, ארכיון צה"ל ומערכת הביטחון, עדויות בפני ועדת החקירה למלחמת יום הכיפורים, עמ' 33
5. עדות הרמטכ"ל רב-אלוף דוד אלעזר, בפני ועדת אגרנט, 29.1.1974, ארכיון צה"ל ומערכת הביטחון, עדויות בפני ועדת החקירה למלחמת יום הכיפורים, עמ' 75
6. חנוך ברטוב, דדו 48 שנה ועוד יום 20, דביר, אורי-יהודה, 2003, כרך א', עמ' 322; יואל בן-פורת, נעילה, עידנים, תל-אביב, 1991, עמ' 103; אורי ברייט, הצופה שנרדם: הפתעת יום הכיפורים ומקורותיה, זמורה-ביתן, לוד, 2001, עמ' 270-271
7. עדות אלון שמואל גונן בוועדת אגרנט, 25.12.1973, ישיבה ל"ה, אחרי הצהריים, עמ' 80-81
8. דוח ועדת אגרנט, עם עובד, תל-אביב, 1975, עמ' 46-47
9. ברייט, עמ' 270-271, 303-302, 415-414
10. בן-פורת, עמ' 46, 103
11. אביעזר יערי, בדרך ממרחב, זמורה-ביתן, אורי-יהודה, 2003, עמ' 177-176; יוסי לנגוסקי, "האמת על האמצעים המיוחדים", הארץ, 10.11.2012; אריה שלו, כישולן והצלחה בהתרעה: הערכת המודיעין ערב מלחמת יום הכיפורים, מערכות, תל-אביב, 2006, עמ' 155
12. אלי זעירא, מיתוס מול מציאות, מלחמת יום הכיפורים:

- כי שלונות ולקחים, ידיעות אחרונות, תל-אביב, 2004, עמ' 151-16
13. Ahron Bregman, Israel's Wars: A History Since 1947, Routledge, London, 2010, pp. 112-117
 14. אמיר אורן, "מי מנע את התקפת המנע", הארץ, 7.10.2012
 15. רונן ברנמן וגיל מלצר, מלחמת יום כיפור - זמן אמת, ידיעות ספרים, תל-אביב, 2003, עמ' 175-188; יגאל קיפניס, 1973: הדרך למלחמה דביר, אורי-יהודה, 2012, עמ' 290-253; Howard Blum, The Eve of Destruction: The Untold Story of the Yom Kippur War, Harper Collins, New-York, 2003
 16. צבי זמיר, בעיניים פקוחות, זמורה-ביתן, אורי-יהודה, 2011, עמ' 129-153; אהרון לברן, "לא היה שתול", מבט מל"מ, גיליון 63, סיוון תשע"ב, עמ' 37; אורי ברייט, המלאך: אשף מראש, המוסד והפתעת מלחמת יום כיפור, זמורה-ביתן, אורי-יהודה, 2011, עמ' 333-357; יוסי מלמן ודן רביב, מלחמת הצללים: המוסד וקהילת המודיעין, ידיעות אחרונות, תל-אביב, 2012, עמ' 251-253
 17. לחילופי הדברים, ראו אתר "רוטר": <http://www.bit.ly/11jSpa>
 18. אלכס פישמן, "עד היום הוא לא מאמין שפרצה מלחמה", חדשות, 24.9.1993; אורי נעמן, "אחד שידע", מבט מל"מ, גיליון 61, אוקטובר 2011, עמ' 28; ראיון שקיימתי עם אריה שלו, 27.8.1998
 19. אמיר אורן, "צל המלחמה של זעירא", הארץ, 26.9.2003; קיפניס, עמ' 32
 20. מסמך של אמ"ן, 30.9.1973
 21. ברייט, הצופה שנרדם, עמ' 258-262; עדות הרמטכ"ל בוועדת אגרנט, 29.1.1974, ישיבת אחרי הצהריים, עמ' 13-15; אריה בראון, משה דיין במלחמת יום הכיפורים, עידנים, תל-אביב, 1992, עמ' 46-45
 22. ברייט, הצופה שנרדם, עמ' 262
 23. בן-פורת, עמ' 48-54
 24. ברייט, הצופה שנרדם, עמ' 262-263
 25. ברייט, הצופה שנרדם, עמ' 270-271, בן-פורת קובע (בעמ' 103) שהשיחה התקיימה ב-1 באוקטובר, ואילו ברטוב גורס (בעמ' 322) שהיא התקיימה ב-2 באוקטובר. רל"ש הרמטכ"ל אבנר שלו זכר גם הוא בראיון יעמי שהשיחה התקיימה ב-2 באוקטובר
 26. עדות הרמטכ"ל בוועדת אגרנט, 29.1.1974, ישיבת בוקר, עמ' 40, 124; ישיבת צהריים, עמ' 73
 27. עדות שר הביטחון בוועדת אגרנט, 11.2.1974, ישיבת בוקר, עמ' 2
 28. תיאור מהלך הישיבה על פי ברייט, הצופה שנרדם, עמ' 276-286
 29. ברייט, הצופה שנרדם, עמ' 298-299
 30. עדות הרמטכ"ל בוועדת אגרנט, 29.1.1974, ישיבת אחרי הצהריים, עמ' 36, 31.1.1974, ישיבת בוקר, עמ' 64, ישיבת לפני הצהריים, עמ' 73
 31. עדות אלפרד עיני בוועדת אגרנט, 13.12.1973, ישיבה כ', עמ' 23
 32. ראו למשל, זעירא, עמ' 155-163; קיפניס, עמ' 264-265; Bregman, pp. 116-117
 33. בראון, עמ' 58
 34. זעירא, עמ' 198
 35. שם
 36. עדות הרמטכ"ל בוועדת אגרנט, 29.1.1974, ישיבת אחרי הצהריים, עמ' 75; אגרנט, כרך ב', עמ' 283
 37. צבי זמיר, "הליצמד לאמת", הארץ, 14 באפריל 2013, עמ' 20
 38. בן-פורת, עמ' 65-66; שיחה שקיימתי עם ראובן ירדור בתל-אביב ב-12.2012
 39. ברייט, הצופה שנרדם, עמ' 333-338
 40. זמיר, עמ' 146-151; ברייט, המלאך, עמ' 240-244, 256-249
 41. Uri Bar-Joseph and Arie W. Kruglanski, "Intelligence Failure and the Need for Cognitive Closure: On the Psychology of the Yom Kippur Surprise", Political Psychology, Vol. 24, No. 1, March 2003, pp. 75-99; אורי ברייט, "הצורך בסגירות קוגניטיבית כהסבר להפתעת יום הכיפורים", מבט מל"מ, גיליון 61, אוקטובר 2011, עמ' 32-35